

Petki Pál

A filozófia amnéziája A létfelejtés heideggeri tézisééről

„A lét kérdése ma feledésbe merült, noha korunk haladásnak véli, hogy ismét elfogadottá vált a metafizika.”

Martin Heidegger

A heideggeri gondolatvilágban csak valamennyire is járatosak számára a filozófiával összefüggésben felhozott létfelejtés tézise jobbra evidenciának számít. Ebben az írásban ennek gondolati háttérébe és egyes filozófiatörténeti mozzanataiba való belegondolásra vállalkozunk, felhasználva a kérdésben relevánsnak számító, Heidegger különböző írásaiból származó megállapításokat. A jelzett evidencia ellenére ezt a próbálkozást az indokolhatja, hogy úgy véljük, az elsősorban a létfelejtés heideggeri gondolatának tényére és nem feltétlenül annak különböző jelentésszeteveőire, mondhatni tulajdonképpen mibenlétére érvényes, következésképpen az itt következő fejtegetések adalékul szolgálhatnak ennek a filozófia történeti mozgása sajátosságára (is) vonatkozó heideggeri gondolatnak az értelmezéséhez.

A létkérdés sorsa a filozófiában és a filozófiatörténeti fejlődés illuzórikus jellege

A felejtés fogalma gnoszeológiai pozitivitást is hordoz. Csak azt felejtethetjük el, amivel a tudás formájában már rendelkezünk. A kérdés, hogy ezen túlmenően is pozitívum-e ez az „előbb létezés” értelmében gondolt eredendőség, különösen ha radikálisan értjük, vagyis az egyáltalán kezdet értelmét tulajdonítjuk neki. Másként szólva, a felejtés tárgya tartalmát tekintve is értéknek minősíthető-e, olyasvalaminek, amit veszteségként könyvelünk el, ha a felejtés révén kihull az emlékezetből? Az eredendőség kezdetként való értelmezése ebben a felvetésben azért fontos, mert a megismerési folyamatot „fejlődést” produkálóként szokás tekinteni, emiatt pedig a kezdeti stádium fogalma ezen a téren egyáltalán nem a tovább nem fokozható minőségi/teljesítményi szint fogalmával szinoním.

Az általa létfelejtésként értelmezett filozófiatörténeti jelenséggel kapcsolatosan Heidegger a fent jelzett mindkét pozitívumot jellemzőnek tekinti. Eszerint a filozófia valamikor rendelkezett egy olyan létfogalommal, illetve a létkérdés felvetésének olyan értelemhorizontjával, amelyekhez képest az utólagos módosulások az általános tendenciát tekintve a hanyatlásként felfogható, azaz nemkívánatos eltávolodás folyamatát produkálták, az eredeti tartalmak és problematizálási mód (el)felejtése módján, és ez a filozófiatörténeti értelemben vett időpont

Petki Pál (1956) – PhD, filozófiatanár, Áprily Lajos Főgimnázium, Brassó, palpetki@yahoo.com

éppen a „kezdet”, amikor a (görög) filozófia hajnalán elkezdődik a lét problematikájával való egyáltalánbani elméleti foglalataskodás.

A mottószövegben rejlő ellentétezés találoán ragadja meg a kortudat (látszólag) paradox értetlenségét, amellyel (magával a filozófiával egyetemben) Heidegger megítélése szerint a filozófia voltaképpeni eredendő tárgyával, a lét problematikájával szemben viseltetik. Nem véletlen, hogy a filozófiatörténeti hagyományt a „léttörténet sorsa” irányából elmarasztaló *Lét és idő* kezdőmondatául fogalmazza meg. A metafizika „ismét elfogadottá válása” mint a kor megnövekedett teoretikus igényeinek, „filozofikussá válásának” haladásként elkönyvelt nyugtázása álláspontja szerint szöges ellentétben áll azzal, hogy a filozófia éppen a történelmi mában története során talán legmesszebb került önmagától, azaz egyetlen tulajdonképpeni tárgyától. Ugyanis, mint megállapítja, a lét kérdését Platón és Arisztotelész után „[...] senki föl se vetette többé, legalábbis nem *egy igazi vizsgálódás témájaként*. Amit ez a két gondolkodó elért, az bizonyos módosulásokkal és »átfestésekkel« egészen Hegel *Logikájáig* fennmaradt.”¹ A lét kérdése vonatkozásában a filozófia ráadásul halmozottan amnéziás, amennyiben sem felvetésének fontosságát, sem tulajdonképpeni értelmét nem tudatosítja immár.² Nem olyan felejtésről van szó tehát, amelyet egy pusztá emlékezetbe idézés egy csapásra megszüntethet. A létkérdés értelmével szembeni értetlenség még inkább nyomatékosítja, hogy története során a filozófia messzire eltávolodott eredetileg „metafizika”-ként értett lényegétől.³ Ebből a szempontból tekintve a filozófiatörténeti fejlődés csupán illuzórikus, a filozófia történeti mozgását inkább a kezdeti „létközeli” állapottól való eltávolodás határozza meg, és ez a megítélés nyomja rá bélyegét a filozófiai hagyományhoz való köztudottan kritikai viszonyulására.

A létfeljítés bűnében elmarasztalt filozófiai hagyományra való ilyen rálátás a filozófia sajátos heideggeri értelmezéséről tanuskodik, amelynek mozgására eszerint nem jellemző a fejlődés hagyományosan értett sémája: „A nyugati filozófia kezdetének [...] primitívként való felfogásában benne rejlik, hogy ez az értelmezés megfelelkezik arról, hogy itt filozófiáról van szó, ami az ember ugyancsak kevés nagy dolgai közé tartozik. Mindaz, ami nagy, csak mint nagy kezdődhet. Sőt: kezdete a legnagyobb. [...] A nagy nagyként kezdődik, [...] s ha nagy, akkor

¹ Martin Heidegger: *Lét és idő*. Ford. Vajda Mihály et al. Bp. 1989. 87. (Kiemelések Heideggertől.)

² „Van-e válaszunk ma arra a kérdésre, hogy mit is értünk voltaképpen a »létező« szón? Egyáltalán nincs. [...] És vajon ma is bizonytalanná tesz-e bennünket, hogy nem értjük a »lét« kifejezést? Egyáltalán nem. Ezért mindenképpent arra van szükség, hogy képessé váljunk a kérdés értelmének felfogására.” – Uo. 86.

³ „A filozófia metafizika. Ez az egészében vett létezőt – a világot, az embert, Istent – léte szempontjából, a létezőnek a létben való összetartozása szempontjából gondolja el.” Martin Heidegger: *A filozófia vége és a gondolkodás feladata*. Ford. Vajda Mihály. = Üő: „...költőien lakozik az ember...” – Válogatott írások – Szerk. Pongrácz Tibor. Bp., Szeged 1994. 255. Azzal, hogy az eredendő/autentikus filozófiai tematizálás metafizikaként való minősítésével összefüggésben idézzük ezt a szöveget, szándékosan figyelmen kívül hagyjuk, hogy Heideggernél a metafizikaként értett filozófiának rendszerint pejoratív jelentése van, magában az idézett megállapítás tágabb szövegkörnyezetében is, ahol mint „megalapozó gondolkodás” marasztaltatik el, vagyis olyan gondolkodásként, amely a létet a létezők valamiféle alapjaként próbálja megragadni, szemben az ebben az írásban már inkább a *tisztás (Lichtung)* értelemhorizontjában körvonalazódó létfogalommal. A filozófia eredendő lényegének metafizikaként való jellemzésével inkább a kifejezés eredeti arisztotelészi értelmére gondolunk, arra a létfeljítéses filozófia ellentétéként felfogott és ilyen értelemben messze nem pejoratív jelentésére, hogy a filozófia igazi feladata a létezők/konkrétumok ontikai szintjén való *túlhaladás*, a létező *létének* az elgondolása. Az más kérdés, hogy maga az egyáltalánbani lételméleti érdeklődés, még ha egyébként lét és létező különbségének talaján áll is, Heidegger szerint még nem azonosítható minden további nélkül a létkérdés autentikus értelme által irányított vizsgálódással, ez ti. messzemenően a (többnyire nem reflektált módon) alapjául szolgáló létfogalom függvénye.

nagyként fejeződik is be. Így áll a dolog a görög filozófiával. Arisztotelésszel nagyként fejeződött be.”⁴ Heidegger megítélése szerint a filozófiai tradíció nem örökíti át a „nagy kezdet” problémafelvetéseit és tartalmait a maguk eredendőségében, és ez hangsúlyozottan éppen a létre vonatkozó kérdést illetően nyilvánul meg. A létkérdés (újra)felvetését és végiggondolását megkísérlő teoretikus munka kettős negativitással áll szemben. Egyrészt a görög filozófia a lét kérdését a kezdet „létközeli” helyzetében eredendően adekvát nézőpontból ugyan, de éppen csak felvetette. Másrészt a görög filozófia létinterpretációjára ráépülő ontológiai hagyomány a létkérdés jelentését és jelentőségét alapvetően félreérti és elbanalizálja, oly mértékben, hogy végül „[...] az, ami rejtőzködőként nyugtalanságba hajszolta és nyűgözte az antik filozófiát, napnál világosabb nyilvánvalósággá vált, olyannyira, hogy azt, aki egyáltalán rákérdez, módszertani eltévelyedéssel vádolják”.⁵ Mint ismeretes, a létkérdés eredendő értelemben való újrafogalmazása és továbbvitele Heidegger megítélésében emiatt mindenekelőtt radikális ontológiai történeti destrukciót követel meg.⁶

Természetesen az, hogy Heidegger a létfeledést rója fel a nyugati filozófiának, a szokványos filozófiatörténeti megítélés számára egyáltalán nem eleve magától értetődő. Hiszen az ontológia nem halt ki a hagyományos filozófiai diszciplínák közül, a filozófia történetét a görög filozófia óta általános és regionális ontológiák sokasága és sokfélesége kíséri végig, (látszatra) éppen a létkérdés iránti érdeklődés ébrenlétét és állandóságát tanúsítva. Csakhogy Heidegger megítélésében ezek az ontológiák csak a megnevezés szintjén képviselnek tulajdonképpeni lételméleti tematizálást, ugyanis: „Az »ontológia« megnevezés [...] a 17. században alakul ki, és filozófián belüli szakdiszciplínát jelöl. »Legszélesebb értelemben« azonban az »ontológia« azt az

⁴ Martin Heidegger: *Bevezetés a metafizikába*. Ford. Vajda Mihály. 1995. 9.

⁵ Martin Heidegger: *Lét és idő*. 88.

⁶ Mindez és maga a létfelejtés fogalmában rejlő kettősség (amit elfelejtettünk, azt valamikor tudtuk – tudás és nem tudás kettőssége) a görög filozófia filozófiatörténeti kitüntetettsége gondolatát hordozza, ez pedig egy sor problematikus kérdést implikál. Például: egyáltalán jogosult-e privilegizált és kevésbé privilegizált filozófiatörténeti helyzetekről beszélni, hiszen így előbbi egyfajta ahistorikus jelenségnek minősül, amely mint ilyen magát az „igazi” filozófiát képviseli más, „történeti jellegű” filozófiákkal szemben, stb. A létfelejtés fogalma tehát lényegbevágó metafizikai kérdéseket vet fel, és mindezeket a problematikuság szintjén.

Rorty szerint Heidegger lefelé vivő mozgólépcsőként ábrázolja a filozófia történetét, ahol a felső lépcsőfokon a görög filozófia áll, és ez a mozgólépcső-metaphora az egész nyugati filozófia létmegértés-történeti mozgását példázza: ha egyszer valaki rálépett, nem léphet le róla mindaddig, amíg el nem éri a lépcső alját: Nietzsche, vagy ami még rosszabb, Dewey. – Vö. Richard Rorty: *Heideggerről és másokról*. Pécs 1997. 42–43. Rorty itt Heidegger *Entwürfe zur Geschichte des Seins als Metaphysik (Vázlatok a Lét történetéhez mint metafizikához)* című, Nietzsche-könyvének második kötetében (*Nietzsche II*, Phullingen, Neske 1961. 455.) szereplő írására hivatkozik. Ez a kép egyértelműen arra utal, hogy Heidegger valóban kitüntetett helyzetet tulajdonít a görög filozófiának a filozófia történeti mozgásában, egyfajta ideális-ahistorikus kezdőpontot, szerinte azonban a filozófia nem használta ki ezt a kedvező starthelyzetet, és a létfilozófia autentikus tartalmainak kibontakoztatása helyett a hanyatlás, a létfelejtés útjára lépett. Rorty nem tartja jogosultnak Heideggernek a görög filozófiát illető ahistorikus szemléletét, nyelvfilozófiai megfontolásokból azonban enyhít ennek a megítélésnek a kategorikuságán. Heidegger szerint ugyanis „... a filozófia feladata mégiscsak az, hogy a legelemibb szavak erejét, amelyekkel a jelenvalólét kifejezi magát, megvédi attól, hogy a közönséges értelem az értelmetlenségig nivellálja azokat [...]” – Heidegger: *Lét és idő*. 387. (Kiemelés Heideggertől.) Ennek fényében a görög filozófia létről szóló szavai egyfajta végső szótár elemeinek tekinthetők, amelyeknek nemcsak a jelentésük, hanem a hangalakjuk is fontos, pontosabban a jelentés a hangalakhoz is kötött (nem véletlen, hogy Heidegger sokszor eredeti görög alakjukban szólaltatja meg a görög filozófiának a létre vonatkozó kulcsszavait, és a saját értelmezését fűzi hozzájuk). Így értelmezve a görög filozófia tartalmainak más nyelvi közegbe való áttünetése az eredeti tartalmak elferdítéséhez, létfelejtéshez vezet.

igyekezetet jelenti, hogy a létet szóhoz juttassuk.”⁷ Eszerint a filozófiának a görög gondolkodás kezdeti létfilozófiai tematizálásai utáni „ontológiai” vizsgálódásaiban éppenhogy a lét nem jut szóhoz, ahogyan a filozófia immár a létet érti, messze eltávolodott a görög filozófia eredendő léttapasztalatától.

Phüszisz, ouszia, logosz, aletheia: alapjelentések és metamorfózisok

Heidegger megítélése szerint a görög filozófia eredendő léttapasztalatát a *phüszisz*, *ouszia*, *logosz*, *aletheia* alapszavak körvonalazzák. Ezek a görög filozófia legelemibb szavai, amelyek a létről szólnak. Az ezekben azonosítható létertelmezés egyrészt a lét és létező különbségének megsejtésén túl a létre összpontosít, másrészt mentes a „létgondolás és lét” dualizmusa rossz hermeneutikai szituációjának tételezésétől.

Ezeknek az alapszavaknak Heidegger sajátos, a bevett értelmezésektől eltérő jelentést tulajdonít, ami nemegyszer a fordításbeli eltérésben is megmutatkozik (a szokványos fordítást/értelmezést zárójelben adjuk meg):

– *Phüszisz*: (természet) felnyíló működés, magába-állás mint elő-állás;

– *Ouszia*: állandóan, maradón időzés, jelen-lét;

– *Aletheia*: (igazság) el-nem-rejtettség;

– *Logosz*: (beszéd, ész, ítélet, fogalom, definíció, alap, viszony) az együtt a létezőben, a létező együttje, a gyűjtő.

Mindezek alapján a következő, a hagyományos ontológiai megközelítésektől merőben eltérő létfogalom körvonalazódik: a lét a megjelenésben mint felnyíló-felnyitó működésben az el-nem-rejtettségéből kilépően a jelen-létben időző, a lényege szerint maradandón-időzőn jelen-levő, a *jelen-lét*.

A *logosz* alapjelentésének Heidegger a *beszédet* tartja, de szerinte ez csak akkor helytálló, ha a beszédet eredendően annak a görög gondolkodásnak a szellemében értjük, amelyből a *logosz* származik. Ebben az értelmezésben a beszéd *apofantikus* funkcióval rendelkező közlés. Az apofantikus beszédben a beszélő közlés a maga kimondottjában nyilvánvalóvá és így mások számára (is) hozzáférhetővé teszi azt, amiről beszél. A *logosz* mint beszéd alapfunkciója az önmagától felmutató láttatása annak, amiről szól. Így a beszéd önmagától láttatja azt, amiről folyik. Az így értelmezett *logosz* a szintézis struktúraformájával rendelkezik, és ez a szintézis nem pszichikus tartalmak kezelésére vonatkozik, hanem azt a funkciót szolgálja, hogy valamit valamivel való együttjében, *mint* valamit láttasson. A szintézis tehát itt a felmutatva láttatott és ennek alapja (amit felmutatva láttat) közötti eredendő összetartozás tételezését jelenti.⁸

Az igazság fogalmának eredendő görög filozófiai tartalmát Heidegger szerint az *aletheia* kifejezés hordozza, amit ő „el-nem-rejtettség”-ként fordít, ami a *logosz* apofantikus funkciójával összefüggésben értelmezve a *logosz* őseredeti attribútuma, és nem a kijelentés igazsága. A *logosz* „igazsága” mint *aletheia* a létnek/létezőnek magától való megmutatkozása a mondottban, magától

⁷ Martin Heidegger: *Bevezetés a metafizikába*. 21.

⁸ Vö. Martin Heidegger: *Lét és idő*. 128–129.

való el-nem-rejtettségre jövése a mondásban. A logosz azért lehet (a kijelentéshez némiképp hasonlatosan, de „eredendőbb” értelemben) „igaz” vagy „hamis”, mert benne a lét/létező *mint* valami általa megmutatkozó jelentkezik, ez a mint-struktúra pedig az eredendő önmagasági mozzanat mellett, mintegy „utólagosan” az elfedés lehetőségét is hordozza. A logoszban a létező, amelyről szó van, eredendően, mint a beszédben felfedett, el-nem-rejtett jelentkezik, ebben a struktúrában azonban az elfedés módján való láttatás lehetősége is benne van, amikor valamit valami elé állítva olyanként tüntet fel, ami *ő nem*. A logosz az apofantisban rejülő szintézisstruktúrájának köszönhetően a felmutatásban másság-dimenziót is hordoz, ami a maga során lehetővé teszi az igazság „eredendő” fenoménjét, az ugyancsak „eredendően” értett *hamisság* kontraszt-lehetőségfeltételével egyetemben. Az igazság elsődlegesen nem a kijelentés értelmében vett ítélet igazsága, ez Heidegger megítélésében már a gondolkodás és lét dualizmusát tételező későbbi lételméleti gondolkodás produktuma.⁹

A logosz eredeti értelmével még összhangban van tehát a nyelv lényegeként való felfogása és a beszéd nevéként való használata.¹⁰ A logosz eredeti lényegének feladása, a „létből való kilépése” Heidegger szerint azonban már a létfeljítés konstitutív mozzanataként érthető meg, amennyiben ez az elkülönülés a lét mint *phüszisz* átértelmeződésének talaján megy végbe.

Ez az átértelmeződés a lét mint *idea* (eidosz) felfogását alakítja ki, amely Heidegger szerint a továbbiakban meghatározta a létről való gondolkodás alapvető lehetőségeit és irányait:

„A lét (φύσις) számára mértékadó és uralkodó megnevezésként a végén az *ιδέα, εἶδος*, »idea« {*eszme*} szó nyomul előtérbe. A létnek ideaként {*eszme*ként} való értelmezése azóta is uralja az egész nyugati gondolkodást – valamennyi történelmi alakváltozatán keresztül egészen a mai napig. [...] Ha közvetlenül Hegel filozófiáját vagy akármelyik másik újkori gondolkodót vagy a középkori skolasztikát vesszük szemügyre, mindenütt azzal találkozunk, hogy a *létet* az »eszme« névvel illetik; [...]”¹¹

A nyilván platóni fogantatású „idea-lét” értelme eredetileg még lényegi kapcsolatban van a „physis-lét” értelmével: „Az *ιδέα* szó a látottat jelenti a láthatón, azt a látványt {*Anblick*}, amelyet valami nyújt. Ami felkínálkozik, az mindig a kinézete {*Aussehen*}, *εἶδος*-a annak, amivel szemben találjuk magunkat. Egy dolog kinézete nem más, mint amiben az nekünk [...] élénk állítja magát és mint olyan áll előttünk, amiben és amiként jelen-van {*an-west*}, azaz amiként görög értelemben *van*. Ez az állás a magából felnyílnak, a φύσις-nek az állandósága. Az állandónak ez az ott-állása azonban az ember felől tekintve egyszersmind a felszíne annak, ami

⁹ Ebben a problémakörben a „létigazság” és „kijelentésigazság” heideggeri megkülönböztetésének alapjául szolgáló (sajátosan fenomenológiai) értelmezési horizontban tartózkodunk, ahonnan tekintve a logosz mint „beszéd” elsődleges funkciója nem a hagyományosan értett kommunikációban megnyilvánuló interperszonális tér, hanem a lét irányába hangsúlyos. Ezen egyebek mellett az értendő, hogy az alapvető makroszerkezeti beszédegyeség, a kijelentés elsődlegesen, mindenféle kommunikációt és szokványosan értett igazságregulációt megelőzően a létre vonatkoztatottan értett *lenni-engedés*, illetve *elő-állítás* funkciójával rendelkezik, aminek értelmében a kijelentés mint olyan elsődleges – bár rendszerint nem tudatosított, csak fenomenológiai finomelemzés számára hozzáférhető – intencionáltja a lét, és nem az az ehhez képest minden esetben valamiféle konkrét egzisztencia, amit a beszélő tulajdonképpen/egyetlen intencionálnak vél. A létre vonatkoztatottan értett *lenni-engedés* és *elő-állítás* kulcsfontosságú kategóriák a hagyományos igazságfogalomnak a létigazság horizontjából való heideggeri elemzésekben. (Alapvető ebből a szempontból *Az igazság lényegéről* c. írás, de más kimondottan igazságtematikus írásai is vagy akár a *Humanizmus-levél*.)

¹⁰ „A szó, a megnevezés a magát megnyitó létezőt [...] visszaállítja létébe, és megőrzi azt ebben a nyitottságban [...]” Martin Heidegger: *Bevezetés a metafizikába*. 87.

¹¹ Uo. 90–91. (Kiemelések Heideggertől.)

magából eredően jelen van [...], ez a felvehető [...]. A kinézetben a jelenlevő, a létező a maga mi-jében és hogyan-jában áll előttünk. Fel van véve {fel van fogva, ki van hallgatva} és át van véve, egy elfogadás birtokában van, a jelenlevő rendelkezésünkre álló jelenléte: οὐσία. [Így az οὐσία mindkettőt jelentheti: valamely jelenlevő jelenlétét, és a jelenlevőt kinézetének mi-jében. Ebben rejlik *existentia* és *essentia* későbbi megkülönböztetésének az eredete.]”¹²

A létnek „idea”-ként való értelmezése tehát természetes módon abból a felfogásból alakul ki, amely a létet *phüszisz*ként, felnyíló működésként, megjelenésként, egyfajta „maga-fényében-állásként” tapasztalja. Hogy azonban az „idea-létet” szemben a „phüszisz-léttel” mégis a létfelejtés mozzanataként minősíthetjük, azt indokolja az a többszörös jelentésmódosulás, amit az „idea-lét” fogalma hallgatólagoosan/reflektálatlanul tartalmaz. A létben mint *phüszisz*ben rejülő kettősség lehetőséget nyújt arra a lényegi hangsúlyváltásra és jelentéscsúsztatásra, amely a későbbiekben a lét mint *idea* felfogásának a lét mint *phüszisz* értelmétől való, a létfelejtés irányába történő távolodását meghatározta. Az történik ugyanis, hogy igaz ugyan, hogy a létnek ideaként való értelmezése a létnek *phüszisz*ként való alaptapasztalatából származik, hogy „Szükségszerű következménye [...] annak, hogy a lét lényege a *felnyíló látszás*”,¹³ de az „idea-lét” önállósult értelme a lényeg helyébe már következményt, derivátumot, „látszatot” állít, amelyben „[...] valami, ami csak következik abból, ahogyan valami létezik, úgy jelenik meg, mint maga az, ami létezik. [...] Nem az a döntő, hogy a φύσις-t egyáltalán *idéa*-ként jellemezték, hanem hogy a lét egyedüli és mértékadó értelmezésévé az *idéa* vált.”¹⁴ Arról van szó tehát, hogy „A lét *idéa*-ként való értelmezésében [...] nemcsak egy lényegi következmény hamisítatik át lényeggé, hanem az így meghamisítottat még egyszer félreértelmezik. [...] Az eszme alkotja a létező kinézeteként azt, *ami* ez a létező. [...] Míhelyt a lét lényege *mivoltában* (az eszmében) rejlik, a *mivolt* mint a létezőnek a léte lesz a leglétezőbbé a léten.”¹⁵

Az „idea-lét” fogalmában tehát a következő, egyrészt a filozófia létfelejtését megalapozó, másrészt ennek a létfelejtésnek az alapján és szellemében fogant módosulások, átértelmezések következnek be a „phüszisz-lét” értelméhez képest:

1. A „phüszisz” mint felnyíló működés, megjelenés, jelen-levő egységes kettősségének, sőt hármasságának (*ami* megjelenik, felnyílik, a megjelenülő felől tekintve, illetve a felnyílt/megjelent „innen”, a jelen-ség felől tekintve, továbbá a megjelenítő-felnyitító) következmény-oldala az eredendő lényeg rangjára és értelmére emelkedik (a „phüszisz-lét” lényege a „felnyíló látszás”, amit az „idea-lét” fogalma úgy visz tovább, hogy a lét lényege a látott a láthatón).

2. Az „idea-lét” fogalmában a létre-vonatkozás lehetséges szempontjai, a „*mi*-lét” és a „*hogyan*-lét” vonatkozások összekeverednek, illetve a *hogyan* a *mi* rangjára és értelmére tesz szert. A *phüszisz* eszme-ként való átértelmezésében tehát már „Az eszme alkotja a létezők kinézeteként azt, *ami* ez a létező.”¹⁶ *Ami* a létező tulajdonképpen, a létező *mivoltja*, annak helyét immár a *mivolt* derivátuma, a *hogyan*-lét vette át, úgy azonban, hogy a *mi*-lét (a lényeg, a tulajdonképpeni *van*) rangjára tart igényt, és akként is fogják fel.

Az „idea-lét” fogalma tehát a lét értelmét (tulajdonképpeni „*mi*”-ként vagy „*hogyan*-*mi*”-ként, de szándéka szerint mindenképpen „*mi-ség*”-ként) lényegként, a lényeget pedig mibenlétként

¹² Uo. (Kiemelések Heideggertől.)

¹³ Uo. (Kiemelés Heideggertől.)

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo. 92. (Kiemelés Heideggertől.)

¹⁶ Uo. (Kiemelés Heideggertől.)

gondolja el, amely szerint tehát „az existentia lényege az esszenciában van”. A létnek a lényegiség, az „existenciának” az „essentia” felől való felfogása, a létnek a mibenlét (értsd: „miből-levőség”) értelmében vett lényeg felől való elgondolása a létfelejtés talán legrelevánsabb jelensége,¹⁷ amely egyrészt már eleve mélyen a létfelejtésben ágyazódik és annak következménye, másrészt annak további létalapját szolgáltatja és elmélyíti. A létkérdésnek a *mibenlét* értelmében vett lényegiség szempontjából való felvetése (és ezzel paradox módon a létkérdéstől való mindinkább eltávolodás és a létfelejtés elmélyítése) Heidegger szerint a nyugati filozófia létről való gondolkodásának, létinterpretációjának mindmáig érvényben levő paradigmáját képezi.

Hogy az „idea-lét” fogalmában a létfelejtés irányába mutató, illetve már annak megnyilvánulásaként felfogható paradigmaváltás észrevétlenül bekövetkezett, Heidegger fentebb már idézett kijelentéséből is kiolvasható: „Mihelyt azonban a lét lényege mivoltában (az eszmében) rejlik, a mivolt mint a létezőnek a léte lesz a leglétezőbbé a léten.” Eszerint a lét (a „létező léte”) a mibenlét, a „lényeg” státuszára süllyed, illetve megmarad/megragad az essentialitásban, amennyiben a „phüszisz-lét” talaján is a létkérdés ilyen irányban való kifuttatásának csak kezdeményei voltak.

Idea és képmás: a korrespondenciális logikatudomány születése

A lét „idea-létként” való elgondolásának a létfelejtés irányába további következményei vannak:

„A lét mint *ιδέα* most fölfokozódik a tulajdonképpeni létezővé, maga a létező pedig, az előbbi működő, lesüllyed azzá, amit Platón *μη ὄν*-nak nevez, aminek tulajdonképpen nem szabadna léteznie és tulajdonképpen *nincsen* is, hiszen az eszmét, a tiszta kinézetet megvalósítása során mindig átalakítja-eltorzítja az, ha beleképeződik az anyagba. [...] Az eszme egyúttal szükségképpen eszménnyé is lesz. [...] Felnyílt [...] a szakadék az eszme mint tulajdonképpen létező, a minta és őskép, valamint a tulajdonképpen nem létező, az utáncat és a képmás között.”¹⁸

Az eszme/eszmény és az utáncat/képmás viszonyában már benne rejlik a lét eredendő igazságának, az „*aletheia*”-nak a létfelejtés igazságfogalmával való felváltása: „Az eszme felől tekintve a megjelenés most megint más értelmet nyer. A megjelenő, a jelenség már nem a *φύσις*, a felnyíló működés, nem is a kinézet megmutatkozása, hanem a képmás felmerülése. Minthogy ez sohasem ér fel a maga ősképeivel, a megjelenő *puszta* jelenség, tulajdonképpen látszat, azaz most már hiány. [...] Mivel a tulajdonképpeni létező az *ίσέα*, ez pedig a mintakép, a létező minden megnyitásának arra kell irányulnia, hogy hasonlatossá legyen az ősképhez, megfeleljen a mintaképnek, igazodjék az eszméhez. A *φύσις* igazsága, az *ἀλήθεια* mint a felnyíló működésben benne létező el-nem-rejtettség most [...] alkalmazkodássá lesz, valamihez igazodássá, a látás, a felvétel mint megjelenítés helyességévé.”¹⁹

¹⁷ Látszólag paradoxális módon, hiszen a „mibenlét” kérdése szándéka szerint éppenhogy közvetlenül a létet célozza meg. Arról van szó azonban, hogy ebben a tematizálásban milyen létfogalom munkál, illetve milyen létfogalom horizontjából minősíthető ez mégis a létfelejtés hordozójának. A felejtés viszonyítási pontját ebben az esetben természetesen a phüszisz-lét fogalmában rejlő létértelmezés szolgáltatja, amely a „mibenlét” értelmét nem a hagyományos lényeg-jelenség fogalompár mentén gondolja el, amelynek keretében a lényeg minden esetben valamiféle „szubsztancialitás” értelmével bír.

¹⁸ Uo. 92. (Kiemelés Heideggertől.)

¹⁹ Uo. (Kiemelés Heideggertől.)

Ugyanakkor, a „phüszisz-lét” és az *aletheia* átértelmezésével lényegi összefüggésben kialakul a „logosz” eredeti lényegének átértelmeződése és a létre való külsődleges, „logikai” vonatkozás kizárólagossága: „A létező megnyitása a logoszban mint összegyűjtésben történik. Ez eredendően a nyelvben megy végbe. Ezért lesz a logosz a beszéd mértékadó lényegmeghatározásává. A nyelv mint a kimondottat és a megmondottat és újra mondhatót őrzi meg mindenkor a megnyitott létezőn. A megmondott utánamondható és továbbmondható. A benne megőrzött igazság elterjed, és pedig úgy, hogy nem mindig tapasztalják kifejezetten magát az összegyűjtésben megnyíló létezőt. A továbbmondásban az igazság mintegy leválik a létezőről. [...] Kezdetin a logosz mint gyűjtés az el-nem-rejtettség történéseként *van*, az el-nem-rejtettségbe van belealapozva és neki van alárendelve. Most megfordítva, a logosz mint kijelentés a helyesség értelmében vett igazság helye lesz. [...] Ezzel a logosz kilép az el-nem-rejtettség történésebe való eredeti beletartozottságából, és pedig úgy, hogy most belőle kiindulva és rá visszavonakoztatva döntünk az igazságról és ezzel a létezőről; sőt nemcsak a létezőről, hanem még a létről is és mindenekelőtt arról.”²⁰

A létről való gondolkodás a phüszisz, eidosz, *aletheia*, logosz metamorfózisain keresztül eljut a logika mint eszköz, „organon” világrahozatalához, amelyben a gondolkodás immár pusztán technikai-kalkulatorikus funkciójában nyilvánul meg és működik, meghatározva a gondolkodás létviszonyulásának sajátosan „logikai”, külsődleges szempontját, amelyben a lét a létezők összességévé degradálódik, a „lét” mint legáltalánosabb, következőképpen kvázi-üres fogalomként teteleződik, a létkérdés értelme és szükségessége értetlenkedést kelt, és fokozatosan elfelejtődik, a „lét igazsága” a kijelentések helyességévé lesz, és viták, tanok végső fokon mellékes ügyévé válik, és az arisztotelészi értelemben vett organonfunkciót teljesítő logikatudomány megjelenéséhez vezet.²¹

Heidegger értelmezése szerint a gondolkodás logikai szempontja paradigmájának kialakulásával elzárul az út egy tulajdonképpeni létfilozófia elől, a lét a szó sajátos értelmében „kiesik” a filozófiából. Mihelyt a gondolkodás elsődleges követelménye a „formális *helyesség*” értelmében vett logikusság lesz, amelynek alapján főlényes biztonsággal mozoghat fel-alá az indukció és dedukció lépcsőfokain, a gondolkodásnak minden esélye megszűnik a lét kérdését érdemben elgondolni, sőt magát a létkérdés értelmét lényegében tudatosítani. A létről való gondolkodás logikai szempontja a létkérdést végül is értelmetlennek nyilvánítja, éppen mert a „logikai” gondolkodás nem bizonyul adekvát eszköznek a lét elgondolására.

²⁰ Uo. 93.

²¹ Vö. uo. 94. A „logika” kifejezés pejorativ jelentésben való használata Heideggernél minduntalan felbukkan. Hogy azonban ez a logikaellenesség nem a gondolkodás logikátlanságának alternatíváját kívánja érvényesíteni, hogy tehát sajátos/megszorításos értelme van, ennek alátámasztására álljanak itt magának Heideggernek közvetlenül vonatkozó megjegyzései:

„Mivel a »logika« ellen szólunk, úgy vélik, hogy egyúttal a gondolkodás szigoráról való lemondást is követeljük, s helyette az ösztönök és érzelmek önkényét segítjük uralomra, és így hirdetjük igazként az »irracionalizmust«. Mert mi »logikusabb«, mint ez: aki ellene van a logikusnak, az védelmezi az alogikusot? [...] A »logika« gondolkodást úgy fogja fel, mint a létező létében való előállítását, mely gondolkodás maga az előállítást a fogalom általánossága alá vonja. De hogyan is áll magának a létnek a megfontolása és ennek folyamánként annak a gondolkodásnak a fontolóra vétele, amely a lét igazságát gondolja? Ez a gondolkodás először a *λόγος* kezdeti lényegét érinti, amely a logikát megalapító Platónnál és Arisztotelésznél már betemetődött, és veszendőbe ment. A »logika« ellenében gondolkodni nem jelenti azt, hogy lándzsát törünk az alogikus mellett, hanem csak annyit: fontolva utánajárni a *λόγος*-nak és a gondolkodás hajnalán megjelent lényegének.” – Martin Heidegger: *Levél a "humanizmusról"*. Ford. Bacsó Béla. = Uő: „...költőien lakozik az ember...” *Válogatott írások*. Szerk. Pongrácz Tibor. Bp.–Szeged 1994. 151, 153.

Összefoglalás

A lét kérdése filozófiatörténeti sorsának heideggeri megítélése szerint a filozófia valamikor, a görög filozófiában megtörtént kezdeteinél „közel” volt a léthez, később azonban eltávolodott tőle, sajátos módon elfeledte. A filozófiai létfelejtés értelmének lényeges vonatkozásait és genezis-mozzanatait a következőkben foglalhatjuk össze:

Az eredendő görög léttapasztalat a *phüszisz*ben mint természetben a létet mint egy lehetséges megtapasztalás számára jelen-és ottlevőt, önmagából-előállást gondolja el, amely felnyílik e tapasztalás számára. A lét mint ilyen egyben *ouszia*, azaz maradón időző jelen-lét. A jelenben maradón időzőn és így a tapasztalás számára felnyílóan a létet az el-nem-rejtettségeként értett igazlét módusza illeti meg. Ebben az eredendő görög léttapasztalásban az igazság még a lét immanens jellemzője és nem a kijelentésnek a valósággal való korrespondenciája. A logosz mint beszéd a megnevezésben minden megnevezettet mint létezőt egybegyűjt a létben. A beszéd a megnevezettet *mint* valamit, mint a lét létezőjét látatja. Ennyiben gyűjtő a logosz, a beszéd. Az eredendő görög léttapasztalatban, amelyről a görög filozófia legelemibb létre vonatkozó szavai szólnak, még nem alakult ki *létgondolás* és *lét* dualizmusa, a gondolkodás naív léthitében a lét az, ami a létezőkben mint azok valamiféle mögöttes háttér-alapja önmagából és önmagától meg-jelenik, megmutatkozik. A létgondolás még nem külsődlegesség a léthez képest, hanem a létnek lét általi gondolása. A görög ontológia itt még lételmélet, a létezőkben, a létezők összességében, a természetben valami mögöttesnek, hatalmasabbnak, láthatatlannak a megmutatkozását tételezi.

A görög filozófiának a létfelejtés felé való elmozdulása a *phüszisz*nek és a *logosznak* az *idea*-tanban való átértelmezése talaján ment végbe, amelyre a phüszisz-lét fogalmában rejlő kettősség szolgáltatott alapot (valaminek *mint* valaminek a megmutatkozása). Ezt a kettősséget az idea-lét fogalma az *eidosz*, a képmás és annak tárgya közötti kettősség formájában viszi tovább, úgy azonban, hogy az ezek közötti létlényegi prioritási viszonyokat felcseréli, és a lét fogalmának elgondolását a szubsztancialitás értelmében vett lényegiség és az elgondolás logikai primátusa irányába viszi tovább.

Posztlegomena

A tárgyalt problémakörben számos, egymással többé-kevésbé összefüggő, kimondottan nem tematizált kérdés húzódik meg:

- Mi tulajdonképpen a létre vonatkozó kérdés eredendő görög filozófiai értelme?
- E létfilozófia kulcsszavainak (*phüszisz*, *ouszia*, *aletheia*, *logosz*) valóban azok-e az eredeti jelentései, amelyeket bennük Heidegger azonosítani vél (másként szólva, helyesen értelmezi-e Heidegger ezeket a kifejezéseket)?
- Hogyan lehetséges, hogy valamely filozófia éppen genezisének időszakában, mondhatni gyermekkorában egyből a problémafelvetés és -kezelés legautentikusabb értelemhorizontját működteti?
- Lehet-e független valamely filozófiatörténeti produktumra való (szükségképpen utólagos) reflexió annak a koncepciónak az értelmezési szempontjaitól és fogalmi állományától, amelyik ezt a reflexiót végzi (vagyis elkerülhető-e a saját fogalmiság és értelmezői horizont belevetítése az elemzett tartalmak szemantikájába, azaz lényegileg egyfajta „onnan – ide” típusú teleológia)?

Ebben az írásban nyilvánvalóan nem állt módunkban mindezekre a felvetésekre explicit módon odafigyelni, célunk mindössze annyi volt, hogy – amint ezt jeleztük – a létfelejtés heideggeri gondolatának némely konkrétabb vetületét érintsük egyes vonatkozó heideggeri szövegek interpretációja révén. Minthogy azonban ennek a jobbra a „szövegre merőlegesen” típusú belterjességnek a következményeként az az érzés támadhat az olvasóban, hogy az egyes felvetések és értelmezési irányok (például a lét fogalmának a „felnyíló működés” vagy az igazságnak az „elrejtetlenség” értelmében való interpretációja, a lényeg filozófiai fogalmának a létfelejtéssel való asszociálása stb.) megindoklásra szorulnak, illetve hogy túlságosan is „minden további nélküli” egyes heideggeri terminusok használata, hiányozván a mindezekre való valamelyes reflexió (illetve, hogy ez csak egy-egy lábjegyzeti utalás erejéig terjed), ennek az utólagos visszapillantásnak éppen az a célja, hogy némiképp enyhítse ezeket a joggal észrevehető hermeneutikai hiányosságokat.

Elsősorban is azt kell leszögeznünk, hogy ha tételesen nem is kerültek tárgyalásra, a fent jelzett vonatkozásokra való odafigyelés és azok bizonyos módon való recepciója határozta meg, mintegy a háttérből, elemzéseink hallgatólagos előfeltevéseit. Ezek közül az egyik, e visszapillantás motivációja szempontjából talán a leglényegesebb az, hogy a létfelejtés heideggeri koncepciójában, fogalmi apparátusában, a görög filozófia lételméleti kulcsszavainak kiválasztásában és értelmezésében stb. a heideggeri létfilozófia, jelesül a létre vonatkozó kérdés sajátosan heideggeri értelmezése és egy sajátosan heideggeri létfogalom munkál. Ez természetesen azt is jelenti, hogy a görög filozófiának azok a lételméleti felvetései és kulcsfogalmai, amelyeknek Heidegger az eredendőség és autenticitás értelmében vett kitüntetett jelentőséget tulajdonít, és amelyek ilyenként a létfelejtés viszonyítási pontjaiként szolgálnak, ennek (a heideggeri) létfilozófiának az értelemhorizontjából minősülnek ilyeneknek. Ez persze a filozófiatörténeti hagyományra való rálátás, annak recepciója stb. hermeneutikai problémája/problematicussága szempontjából is fontossággal bíró jelenség, helyütt azonban csak annyi érdekel bennünket, hogy melyek a heideggeri létfilozófiának azok a felvetései, tézisei és kulcsfogalmai, amelyek fényében írásunk alapvető megállapításai és hallgatólagos szempontrendszerre közelebbi megvilágítást nyernek.

Amit ebben a vonatkozásban mindenképpen meg kell jegyezni, az az, hogy a létfelejtés heideggeri koncepciója elválaszthatatlan a vele kapcsolatosan szintén közismert, lét és létező különbségét tételező ontológiai diszkrépancia gondolatától. Ebben az összefüggésben gondolkodva, első megítélésre a létfelejtés lényegileg ennek (Heidegger értelmezése szerint legalábbis) a görög filozófiában eredetileg meglévő felismerésnek az elhomályosulását jelenti, aminek köszönhetően a lételmélet létezélméletté, dologontológiává válik. Heidegger megítélésében ez elsősorban annak tulajdonítható, hogy a létező tulajdonképpen és általában „elrejt” a létet. Hogyan értendő azonban az a lét, amelyet a létező, a leginkább „jelen-levő” nemhogy akár az azonosságig menően reprezentálna, hanem ellenkezőleg, elfed? Hiszen lét és létező különbsége például éppenséggel a filozófiának abban a „metafizika”-ként elmarasztalt formájában is megállapításra kerül, amely szerint az (a „metafizikai” filozófia) a létezőt *léte* szempontjából gondolja el (erre az előzőek során lábjegyzetben már említés történt). Arról van szó azonban, hogy az ebben a felvetésben szereplő létfogalom messzemenően nem azonos azzal, amelynek szempontjából megítélve az itt felmerült ontológiai diszkrépancia mindkét tagja (a „lét” oldalt nem mentesítve, hanem éppen hogy hangsúlyozottan beleértve) mindenestül már a létfelejtéses filozófia fogalmi állományába ágyazódik bele. Hogy ebben az összefüggésben csak az itt említett „metafizikai ontológia” lét-létező különbségtételére utaljunk, abban a lét a létező viszonylatában

egyszerű szummatív és valamiféle ontikai „köttöanyag” funkciót hordoz, aminek köszönhetően a létezők „összetartoznak”, következésképpen a lét az „egészében vett létezőnek” minősül. Hogy az így értett megalapozó funkciót betöltő lét mennyire nem annak a létfogalomnak az értelemhorizontjában tartózkodik, amelynek talajáról Heidegger a létfelejtésről beszél, kitűnik például a *Humanizmus-levél*ben megfogalmazott következő megállapításokból: „A metafizika ugyan a létezőt létében állítja elének és így gondolja el a létező létét, de nem gondolja el a létet mint olyant, nem gondolja el a kettő különbségét. [...] A metafizika nem kérdezi magát a lét igazságát. Így azt sem kérdezi soha, mi módon tartozik az ember lényege a lét igazságához. E kérdést a metafizika ezidáig még csak fel sem tette.”²² Ebből is nyilvánvaló, hogy a szokványos ontológiai felvetésben megjelenő lét és létező közötti különbségtétel jobbára csak alaposabb belegondolást nélkülöző nyelvi formula, de ténylegesen tematizált formájában sem azt a diszkrepanciát tartja szem előtt, amelyre Heidegger a létfelejtés vonatkozásában gondol. Felmerülnek például a „lét igazsága”, illetve „az ember lényegének ebben való konstitutív szerepe” típusú felvetések, amelyek nem illeszkednek minden további nélkül a hagyományos ontológiai tematizálások értelemhorizontjába. Amikor tehát a szokványos lételméleti diskurzus létről és létezőről beszél, a konjunktív nyelvi/logikai szerkezet ellenére sem annyira „erős” létfogalommal operál, amelynek alapján onto-logikailag (és tehetnénk hozzá: *fenomenológiailag*) lényegesen elkülönülne lét és létező, abban az értelemben legalábbis, ahogyan Heidegger gondolja ezt a különbséget.

Megítélésünk szerint arról van szó ugyanis, hogy annak a lételméleti tematizálásnak az értelmezési horizontjából tekintve, amelynek talajáról Heidegger az ontológiai diszkrepanciát tételezi, a hagyományos ontológiai megközelítésben megragadott lét és létező lényegileg *ugyanazon* ontikai szinten tartózkodik. Az elsősorban mennyiségi, szummatív módon értett s ily módon jobbára a létezők összességeként, világegyetemként vagy a létezők végső fokoni miből-valósága felvetésében működtetett rekurzív logika mentén szubsztanciális alapként, vagy az extenzionális logikai megközelítésben summum genus-ként, vagy a teológiai megközelítésben abszolútumként stb. gondolt „lét”, az itt felsorolt bármelyik értelmezésre is vonatkoztathatóan, egyértelműen az *utólagosság* pozíciójában van az abban a létfogalomban értett léthez képest, amelyre Heidegger az ontológiai diszkrepancia és általában a létkérdés kapcsán megejtett vizsgálódásaiban gondol.

Természetesen nem beszélhetünk egy a heideggeri gondolkodás egészére érvényes és ilyen értelemben egységes heideggeri létfogalomról. Ezzel a kérdéssel ennek az írásnak a keretein belül nem áll módunkban foglalkozni. Mindössze annyit jegyünk meg, hogy megítélésünk szerint ennek a létfogalomnak az evolúciója a *tisztás (Lichtung)* kategóriájában körvonalazódó jelentésszállomány összeállása felé mutat, és elsősorban a létnek ebben rejlő értelmét tartottuk szem előtt dolgozatunk felvetéseinek és elemzéseinek háttérhorizontjaként.

Nincsen lehetőségünk ehelyütt ennek a kategóriának és a hozzá kapcsolódó heideggeri tematizálásoknak a részletekbe menő elemzésére. Csak annyit szándékozunk tenni, hogy néhány gondolat erejéig körvonalazzuk ennek a fogalomnak az értelmezésünk szerinti lényegét, hogy alapul szolgálhasson a filozófiai létfelejtésről az előzőek során megejtett elemzéseink tágabb elméleti alapvetésének megvilágításához.

Úgy ítéljük meg, hogy a tisztás heideggeri fogalma a fenomenológiai létértelmezés egyfajta határkategóriája, abban az értelemben, hogy a létre vonatkozó kérdéssel kapcsolatosan gondolt létfogalom fenomenológiai radikalizációjának alighanem végső, elvileg meghaladhatatlan pontját

²² Uo. 126.

képezi. Ha a fenomenológiai alapvetésű ontológiák létértelmezése lényegileg elválaszthatatlan a megjelenéssel korrelativitásban értett egyfajta jelenlétesség értelmében vett fenomenalitás fogalmától, ebből az értelmezési horizontból tekintve a heideggeri tisztás egyfajta „fenomének fenoménjének” tekinthető. A „tisztás” metaforikus kifejezés, a metafora rövidre zárt, mint-strukturát kiugró utalási intenciójában a létet (leg)eredendő(bb) fenomenológiai lényege szerint az erdei tisztás képzetével asszociálja. Az erdei tisztás fáktól mentes („szabad”), *nyílt* tájék, amelyben fény hatására *látszás* adódhatik, és ilyenként a látvány előfeltétele (a privatív, „tól-tól mentesség”-ként értett „szabadságnak” köszönhető nyíltság révén „engedi látszani” a látványt).²³ Ennek analógiájára a lét fenomenológiai határfogalma értelmében az a létezés egyáltalábani faktumában megnyilvánuló (leg)eredendő(bb) *nyílt*, amelyben nem szokványos kronológiai értelemben vett, hanem a fenomenális eredendőség szerint értett *azután* bármi, a „világegyetemtől” a hegeli filozófiáig vagy bármely emberi ténykedésig adódhatik vagy megtörténhetik. Az így értelmezett nyíltság természetesen nem térdimenzionalitást jelent, hanem a létezés egyáltalábani, feltétel nélküli faktumának „mindennek elébe nyúló” prioritárius jellegét. Ennek a fenomenológiai értelemben vett eredendőségeknek a lényegszerkezetéhez tartozik ugyanakkor, hogy nem korrelativitás nélküli, hanem fenomenális lehetőségfeltételként „rászorul” az ember *jelenvalólét*-funkciójára.²⁴ Ennek a létértelmezésnek a háttérében megítélésünk szerint egyébként annak a létre vonatkozó kérdésnek az értelemhorizontja húzódik meg, amelyet Heidegger (ezúttal nem pejoratív jelentésben) a „metafizika” alapkérdésének²⁵ nevez, erre az összefüggésre azonban ebben az írásban már nem térhetünk ki.

Ha mármost ennek a sajátosan heideggeri fenomenológiai létértelmezésnek a talajáról, amely a *tisztás* kategóriájában azonosítható, vesszük szemügyre a létfelejtésről elsődlegesen a görög filozófia szóba került kulcsfogalmaira vonatkoztatottan megfogalmazott álláspontunkat és annak

²³ Vö. Heidegger: *A filozófia vége és a gondolkodás feladata*. = Uő: „...*költőien lakozik az ember...*”. 267–268.

²⁴ Természetesen messzemenően leegyszerűsített és rövidre zárt formában adtuk vissza a *tisztás* fogalmának értelmezésünk szerinti lényegét. Ezt valamelyest ellensúlyozandó idézünk néhány szöveg helyet, amelyeket ebben a vonatkozásban relevánsnak tartunk:

„A fény [...] beeshet a tisztásra, annak nyíltjába, s hagyhatja, hogy a világosság játsszon a sötétséggel. De soha nem az a helyzet, hogy először a fény terem tisztást, az előbbinek, a fénynek mindig *előfeltétele a tisztás*. [...] A tisztás nem más mint a nyílt minden jelen- és távollevő számára.” – Uo. (Kiemelés Heideggertől.)

„Szükséges lesz, hogy a gondolkodás külön is odafigyeljen arra a dologra, amit itt tisztásnak nevezünk. [...] Az, amit a szó a most elgondolt összefüggésben megnevez, a szabad nyílt, Goethe szavaival szólva, egy »ősfenoméne«.” – Uo. 268.

„A filozófia minden [...] gondolkodása, [...] már be van engedve a tisztás szabadjába.” – Uo. 269.

„Ahogyan a spekulatív dialektikus gondolkodás, úgy az eredendő intuíció és annak evidenciája is rá van utalva a már működő nyíltságra, a tisztásra.” – Uo. 268–269.

„Mindenütt, ahol egy jelenlevő egy másik jelenlevővel szembesül, vagy csak arra vár, hogy szembesüljön vele, de ott is, ahol, mint Hegelnél, egyvalami valami másban tükröződik, ott nyíltság működik már, ott valamilyen szabad tájék játszik szerepet. Csak ez a nyíltság teszi lehetővé a spekulatív gondolkodás menete számára is az átjárását azon, amit gondol.” – Uo. 267.

„A tisztás mindenekelőtt a jelenlétességhez vezető út lehetőségét nyújtja és a jelenlétesség lehetséges jelenlétét.” – Uo. 271.

„A lét világló tisztásában [Lichtung] állást nevezem az ember ek-szisztenciájának.” – Martin Heidegger: *Levél a „humanizmusról”*. = Uő: „...*költőien lakozik az ember...*”. 128.

Megjegyezzük továbbá, hogy a tisztás heideggeri fogalmáról részletesebb elemzések találhatók doktori disszertációkban, elsősorban annak VIII. fejezetében (Petki Pál: *Fundamentálonológiai és léthorizonti időbeliség. Hipotézis(ek) a heideggeri kettős időbeliségről*. Kvár 2019.)

²⁵ „Miért van egyáltalán létező, nem pedig inkább a semmi?” – Martin Heidegger: *Bevezetés a metafizikába*. 3.

lényeges megállapításait, ez remélhetőleg megfelelő megvilágításba helyezi azt a tematizálási horizontot és értelmezési nézőpontokat, amelyeket ezek implicit módon magukban hordoznak. Ennek fényében például érthető és elfogadható a görög filozófia bizonyos létértelmezési kísérleteit alapvetően valamiféle megjelenés-fogalom („*jelen-lét*”) mentén szerveződő vizsgálódásokként tekinteni és a *phüsziszt* a bevett és alaposabb (és főleg fenomenológiai szempontú) belegondolást nélkülöző „természet” helyett „felnyíló működésként” értelmezni vagy az *aletheianak*, *ouszianak* és *logosznak* a Heidegger által gondolt, a létezés egyáltalábani faktumában megnyilvánuló eredendő *megjelenés* és az ebben korrelatív lehetőségfeltétel szerepét játszó emberi jelenvalólet kapcsolatára utaló értelmet tulajdonítani. Ugyanígy érthetőbbé és megengedhetővé válnak az olyanszerű felvetések és megfogalmazások, mint „a gondolkodás kiesése a létből”, a hagyományos korespondenciaigazság helyett a *létigazság* fogalmának használata, a logikatudomány lételeméleti illetéktelenségének gondolata és egyebek, amelyek írásunk folyamán a létfelejtés heideggeri tézisével kapcsolatosan felmerültek.

Hogy egyébként a filozófiai létfelejtés heideggeri tematizálása ténylegesen a *tisztás* fogalma által képviselt értelmezési horizontból történik, ennek alátámasztására elegendő lesz csak az alábbi szöveghelyre hivatkoznunk:

„Minden metafizika [...] Platón nyelvét beszéli. Gondolkodásának, azaz a létező léte ábrázolásának [Darstellung] alapszava így hangzik: εἶδος, ἰδέα: a kinézet, amiben a létező mint olyan megmutatkozik. A kinézet azonban a jelenléttség egy módja. Nincs kinézet fény nélkül – ezt már Platón is felismerte. Csakhogy nincsen fény és világosság tisztás nélkül. Még a sötétnek is szüksége van a tisztásra. [...] Jóllehet a filozófia kezdetén szó esik a tisztásról, a létben, a jelenléttségben működő tisztás mint olyan mégis elgondolatlan maradt a filozófiában.”²⁶

Amnesia of Philosophy. Reflections on Heidegger's Thesis on the Forgetting of Being

Keywords: Heidegger; forgetting of being, physis, ousia, aletheia, logos, lighting

The present thesis dwells on certain aspects of Heidegger's theming of the forgetting the being by philosophy, with reference, among other things, to the metatheoretic concept of the evolution of philosophy as such, in the form of the history of philosophy. In this context, the basic terms of Greek philosophy – in Heidegger's view – of the original ontological significances of this philosophy are being analysed from the point of view of a specifically Heideggerian phenomenology concept, implicitly touching upon the problem of validity of appreciations and reflections regarding the historical dimension of philosophy.

²⁶ Martin Heidegger: *A filozófia vége és a gondolkodás feladata*. = Uő: „...költőien lakozik az ember...”. 269–270.